

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
ҒЫЛЫМ КОМИТЕТІ
Ш.Ш.УӘЛИХАНОВ АТЫНДАҒЫ ТАРИХ
ЖӘНЕ ЭТНОЛОГИЯ ИНСТИТУТЫ

«EDU.E-HISTORY.KZ» ЭЛЕКТРОНДЫҚ ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

№ 1(9) қаңтар-наурыз 2017
ISSN 2710-3994

EDU.E-HISTORY.KZ
**ЭЛЕКТРОНДЫҚ ҒЫЛЫМИ
журнал**

2017, № 1(9)

EDU.E-HISTORY.KZ
электронный научный журнал

2017, № 1(9)

EDU.E-HISTORY.KZ
electronic scientific journal

2017, № 1(9)

Құрылтайшы:

Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитеті
Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты ШЖҚ РМК

Басредактор

Қабылдинов Зиябек Ермұханұлы

Редакциялық алқа:

Р. Абдуллаев (Өзбекстан), Н. Аблажей (Ресей), Б. Аяған, М. Әбусейітова, С. Әжіғали,
Н. Әлімбаев, Б. Байтанаев, Қ. Жұмағұлов, Ғ. Кенжебаев, Б. Көмеков,
Мансура-Хайдар (Үндістан), Р. Масов (Тәжікстан), Ә. Мұқтар, В. Плоских (Қырғызстан),
Ю. Петров (Ресей), О. Смағұлов, Сон Ен Хун (Оңтүстік Корея), Е. Сыдықов,
У. Фиерман (АҚШ), А. Чубарьян (Ресей)

Жауапты редактор:

З. Төлєнова

Редактор:

Р. Көбеев

Редакцияның мекен-жайы:

050100, Қазақстан Республикасы,

Алматы қ.,

Шевченко көшесі, 28,

Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты,

«Edu.e-history.kz»

электрондық ғылыми журналының редакциясы

Телефон: +7(727)272-47-59

E-mail: edu.history@bk.ru

Электрондық мекен-жай: <https://edu.e-history.kz/>

Ғылыми журнал Қазақстан Республикасы Инвестициялар және даму министрлігінің
Байланыс, ақпараттандыру және ақпарат комитетінде 2014 ж. 29 қазанында тіркелген.
Тіркеу нөмірі № 14602-ИА. Жылына 4 рет жарияланады (электронды нұсқада).

Мақалаларды қайта бастырып жариялағанда, микрофильмге және басқа да көшірмелерге
түсіргенде міндетті түрде журналға сілтеме жасау қажет.

Учредитель и издатель:

РГП на ПХВ «Институт истории и этнологии им.Ч.Ч. Валиханова»
Комитета науки Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан

Главный редактор

Кабульдинов Зиябек Ермуханович

Редакционная коллегия:

Р. Абдуллаев (Узбекистан), Н. Аблажей (Россия), Б. Аяган, М. Абусейтова, С. Ажигали,
Н. Алимбай, Б. Байтанаев, К. Жумагулов, Г. Кенжебаев, Б. Комеков,
Мансура-Хайдар (Индия), Р. Масов (Таджикистан), А. Муктар, В. Плоских (Кыргызстан),
Ю. Петров (Россия), О. Смагулов, Сон Ён Хун (Южная Корея), Е. Сыдыков,
У. Фиерман (США), А. Чубарьян (Россия)

Ответственный редактор:

З. Толенова

Редактор:

Р. Кубеев

Адрес редакции:

050010, Республика Казахстан,

г. Алматы,

ул. Шевченко, 28.

Институт истории и этнологии имени Ч.Ч. Валиханова,
«Edu.e-history.kz»

Редакция электронного научного журнала

Телефон: +7(727)272-47-59

E-mail: edu.history@bk.ru

Сайт журнала: <https://edu.e-history.kz/>

Научный журнал зарегистрирован в Комитете связи, информатизации и информации
Министерства по инвестициям и развитию Республики Казахстан, свидетельство о регистрации:
№ 14602-ИА от 29.10.2014 г. Публикуется 4 раза в год (в электронном формате).

При повторной публикации статей, съемке на микрофильмах и других копиях необходимо
обязательно ссылаться на журнал.

Founder and publisher:

RSE on REM "Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology"
of the Committee of Science of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of
Kazakhstan

Editor-in-chief:

Kabuldinov Ziabek Ermukhanovich

Editorial board:

R. Abdullaev (Uzbekistan), N. Ablazhey (Russia), B. Ayagan, M. Abuseyitova, S. Azhigali,
N. Alimbai, B. Baitanaev, K. Zhumagulov, G. Kenzhebaev, B. Komekov,
Mansura-Khaidar (India), R. Masov (Tajikistan), A. Muktar, V. Ploskikh (Kyrgyzstan),
Y. Petrov (Russia), O. Smagulov, Song Yong Hoon (South Korea), E. Sydykov,
W. Fierman (USA), A. Chubaryan (Russia)

Executive editor:

Z. Tolenova

Editor:

R. Kobeev

Editorial address:

050010, Republic of Kazakhstan,
Almaty,
28 Shevchenko Str.
Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology,
«Edu.e-history.kz»
Editorial electronic scientific journal
Phone: +7 (727) 261-67-19, +7 (727) 272-47-59
E-mail: edu.history@bk.ru
Journal website: <https://edu.e-history.kz/>

The scientific journal is registered at the Committee for Communications, Informatization and Information of the Ministry for Investments and Development of the Republic of Kazakhstan, registration certificate:

No. 14602-IIA dated October 29, 2014. The journal is published 4 times a year (in electronic format).

When re-publishing articles, shooting on microfilm and other copies, it is necessary to refer to the journal.

ҒТАХР / МРНТИ / IRSTI 03.20.

ТҮРКІ ҚАҒАНАТТАРЫНЫҢ ЭТНО-ТАРИХИ ГЕОГРАФИЯСЫ (VI ҒАСЫРДЫҢ ОРТАСЫ – X ҒАСЫР) БОЙЫНША НЕГІЗГІ ДЕРЕКТЕР

Искакова Г.З.¹, Байдаулетова М.Д.², Өскенбай М.³

¹PhD, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-нің аға оқытушысы

²PhD әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-нің аға оқытушысы

³Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-нің аға оқытушысы

Аңдатпа. Мақалада автор Түркі қағанаттарының этно-тарихи географиясын ашып көрсететін негізгі деректерге талдау жасайды. Түркі халықтарының, ортағасырлардағы тарихына бойлауда жазба және ауызша деректердің құндылығы ерекше.

Автор түркі қағанаттарының тарихи географиясы жөніндегі деректерді жалпы алғанда хронологиялық ретпен түркі жазба (руналық) ескерткіштері, араб-парсы деректері, қытай жылнамалары, ауызша деректер сияқты топтарға бөліп қарастырған. Түркі халықтарының ауызша тарих айту дәстүрін жазба материалдармен салыстыру арқылы олардың тарихи проекцияларын ашуға көңіл аударылды.

Түйін сөздер: Орталық Азия, қағанаттар, түркілер, дерек, тарихи география, этнос.

ОСНОВНЫЕ ДАННЫЕ ПО ЭТНОИСТОРИЧЕСКОЙ ГЕОГРАФИИ ТЮРКСКИХ КАГАНАТОВ (СЕРЕДИНА VI - X ВВ.)

Искакова Г.З.¹, Байдаулетова М.Д.², Ускенбай М.³

¹PhD, старший преподаватель КазНУ им. Аль-Фараби

²PhD старший преподаватель КазНУ им. Аль-Фараби

³Стар. преподаватель КазНУ им. аль-Фараби

Аннотация. В исследовании истории тюркских народов особую ценность представляют письменные и устные источники.

В статье проанализированы основные источники, раскрывающие актуальные и проблемные вопросы этно-исторической географии Тюркских каганатов. Автор, рассматривает источники в хронологической последовательности, разделив их на следующие групповые категории: тюркские письменные памятники (рунические), арабо-персидские источники, китайские хроники, устные источники. Проведение сравнительного анализа тюркской традиции устного изложения истории и ряда письменных источников, позволило автору раскрыть историческую проекцию важных памятников.

Ключевые слова: Центральная Азия, каганаты, тюрки, источник, историческая география, этнос.

BASIC DATA ON THE ETHNO-HISTORICAL GEOGRAPHY OF THE TURKIC KAGANATES (MID VI-X CENTURIES)

Iskakova G.Z.¹, Baidautetova M.D.², Uskenbay M.³

¹Phd, senior lecturer of Al-Farabi Kazakh National University

²Phd senior lecturer of Al-Farabi Kazakh National University

³Senior lecturer of Al-Farabi Kazakh National University

Abstract. In a study of the history of the Turkic peoples are particularly valuable written and oral sources. The article analyzes the main sources that reveal actual and problematic issues of ethno-historical geography of the Turkic khanate. The author examines the sources in chronological order, dividing them into the following group categories: Turkic written monuments (rune), the Arab-Persian sources, the Chinese chronicles, oral sources. Comparative analysis of Turkish traditions and oral presentation of the history of a number of written sources, allowed the author to reveal the historical projection of important monuments.

Keywords: Central Asia, kaganats, Turks, source, historical geography, ethnicity.

Кіріспе

Көшпелі мемлекеттер тарихы, соның ішінде Бірінші түрік қағанаты, Батыс Түрік қағанаты, Түргеш қағанаты және Қарлұқ қағанаттар тарихы көптеген деректерде көрініс тапқан. Ең алдымен бұл әр түрлі кезде Орта Азияға келген саяхатшылардың, саудагерлердің, елшілердің, миссионерлердің жазып қалдырған жазбалары. Демек, түрік қағанаттары туралы негізгі деректер түрік, қытай, грек, парсы және араб тілінде жазылған шығармалар еді. Бүгінде бұлардың басым көпшілігі ағылшын, орыс және қазақ тілдеріне аударылған.

Батыс Түрік қағанаты кезіндегі географиялық атаулар мен қоныстардың аттары Шығыс Түрік қағанаты билеушілері қалдырған жазбаларда жазып қалдырылған. Олар Күлтегін, Білге қаған, Тоныкөк т.б. бітік тастары. Сондай-ақ, Қазақстан Республикасының мәдени мұра бағдарламасы бойынша табылған бітік жазбалары. Бітік арқылы бұйрық, жарлық шығару, үкім ету, мөр-таңба басу, елші жіберу, хат алмасу және т.б. мемлекеттік маңызды іс құжаттар жүргізіліп отырды. Жазу Моңғолиядан бастап Алтай, Тува, Хакасия-Енисей, Абақан, Кем өзені, Бурятия – Байкөл, Лена, Саха, Шығыс Түркістан – Тұрпан ойпаты, Дунхуань Миран, одан Қазақстан – Ертіс, Талас, Іле, Сыр, Еділ, Жайық өзендері, Ферғана, одан әрі Солтүстік Кавказ, Шығыс Еуропаны қамтыды [1, б.6]. Бүкіл Еуразияны алып жатқан орасан зор аймақ екені белгілі. Түрік бітіктің көптеген ескерткіштері әлі күнге дейін қандай ғасырларға жататыны толық анықталмай келеді.

Орхон-Енисей-Талас ескерткіштері деп аталатын түрік бітіктің таралған аймағы кең. 2005 жылға дейін Орталық Азия көлемінде түрік бітікпен бәдізделіп таңбаланған 500-ден астам ірілі-кішілі бітіктер, ескерткіштер тіркеліп отыр. Олар қолданыстық таралым аймақтары бойынша Орхон, Енисей, Талас, Алтай, Байкөл-Саха, Шығыс Түркістан, Ферғана, Ертіс, Іле, Тараз, Солтүстік Кавказ, Еділ-Дон, Дунай ескерткіштері атанып ғалымдар тарапынан қарастырылады [1, б.27].

Орхон Түркі ескерткіштерінде аса құнды географиялық деректер көрініс тапқан. Мәселен, Күлтегін (685-731 жж.) ескерткішінде отызға жуық топоним, оншақты ел, тайпа аты кездеседі. Осы топонимдердің басым көпшілігі Білге қаған мен Тоныкөк ескерткіштерінде қайталанып келеді. Түрік қағандары өз ескерткіштерінде мемлекеттік саясат мүдделеріне байланысты, қол астына қараған халықтардың орналасуы мен әскери жорық маршруттары сипатындағы мәліметті жазып қалдырды. Ескерткіште шығыс, батыс, солтүстік, оңтүстік жағында қоныстанған халықтар жөнінде, қалалар мен елді-мекендер және олардың тұрған орындары жөнінде көп көңіл бөлінді. Бұның барлығы соғдылар мен қытайларға өздерінің географиялық білімін кеңейтуге мүмкіндік туғызды. Ортағасырлық қытай географтары мен саяхатшылары Орталық Азияның жер-аттары мен этнонимдерін тікелей түріктерден қабылдаған [2, б.257].

Түркі ескерткіштеріндегі топонимдердің көбі қазіргі зерттеушілерге түсініксіз болып отыр, түркі ескерткіштеріндегі топонимдердің сырын ашатын қосалқы кілт көне қытай жазбаларында жатыр.

Қытай мен Орталық Азия халықтары арасындағы қарым-қатынастар нығайған кезеңдерде көптеген қытай миссионерлер, елші дипломаттар, саудагерлер, басқалар Ұлы Жібек жолы арқылы Орталық Азияға саяхат жасаған. Сөйтіп олар өздері басып өткен аймақ туралы көргендерін қағазға түсіріп отырған. Бұл естеліктердің кейбірі қытай патшасына жіберілген мәліметтер ретінде қытайдың сарайлық тарихнамасына енгізіліп, белгілі «Ресми жиырма төрт патшалық тарихындағы» Орталық Азияға қатысты тараулардың негізін құраған болса, тағы біразы бейресми еңбектер ретінде жарық көрген болатын.

Бұл тарихи еңбектер саяхатшылардың өздері көрген немесе сол кездері хатқа түскен мәліметтер жинағы болғандықтан, Орталық Азия жері мен ондағы елдердің тарихы мен мәдениеті туралы қол жетпес құнды дерек көздері болып табылады.

Аталған тақырып аясында қарастырылған «Қазақстан тарихы туралы қытай деректемелерінде («Мәдени мұра» мемлекеттік бағдарламасы шеңберінде Шығыстану секциясы жоспарлаған бес томның біріншісі) Саяхатнамалар мен тарихи-географиялық еңбектерден таңдамалылар» атты I томында VII-VIII ғасырларда жазылған саяхатнама мен тарихи-географиялық еңбектерде сақталған деректер енгізілген. Яғни, біз қарастырып отырған тақырыпқа қатысты мынадай деректер қамтылған: Сюань Цзанның (VII ғ.) «Да Тан Сиюй цзи» («Ұлы Таң әулеті заманындағы Батыс өлке туралы жазбалар») атты саяхат естелігі; Ду Хуаньның (VII ғ.) «Ду Хуань Си син цзи» («Батысқа саяхат естеліктері») атты естелігі; Дзя Даньның (VIII ғ.) «Цзя Дань сы дао цзи» (Цзя Даньның төрт бағыттағы жол туралы естеліктері) атты тарихи-географиялық еңбегі.

Аталған деректердің ортағасырлардағы хатқа түскен саяхатнамаларында Жетісу мен Шу өңірі, Сырдарияның төменгі аңғарындағы кезінде гүлденген қалалар мен қалашықтар жөнінде мәліметтер береді. Сонымен қатар, қарастырылып отырған уақыт аралығындағы түркі мемлекеттерімен көршілес орналасқан мемлекеттер мен этностар қатынастары сөз болады [3, б. 15-38].

«Көне заманда Орта Азияны мекендеген халықтар туралы мәлімет» атты белгі еңбегінде И.Я. Бичурин қытай хроникасын жүйеледі. Оның 1850 жылы жарық көрген еңбегі Түркі қағанаттарының тайпаларының шекаралары, географиялық орналасуы туралы мәлімет береді. Бэйши жылнамасының 98, Вэйшу жылнамасының 103 бөлімі, Таншу жылнамасының 215а, 215б тараулары, Чжоушу жылнамасының 50-ші, Суйшу жылнамасының 84 тараулары жұмысты жазу барысында пайдалынған [4, с. 184-220, 278-301].

Қазақстан Республикасы Білім және Ғылым министрлігі Ш.Ш. Уәлиханов атындағы тарих және этнология институты мен ҚХР Шинжияң Ұйғыр Автономиялы районы (ШҰАР) қоғамдық ғылымдар академиясының Тарих институтының қолдауымен «Қытай жылнамаларындағы қазақ тарихының деректері» деректер жинағында 40-тан астам құжат қарастырылып отырған тақырыбына арналған. Олар: «Оңтүстік чинама» Оңтүстік чи әулетінің тарихын (420-502 жж.) билік баян, ғұмырнама үлгісінде деректеп беретін жылнама. Авторы Шяу Зышян (489-537 жж.). Кітаптың бұрынғы аты – «Чиннама». Кейін Ли Бэйяудың «Солтүстік чинамасынан» ажырату үшін солай аталған болатын. Жалпы бума саны 60; «Ләңнама» Шяулар билігіндегі оңтүстік әулет Ляң әулетінің тарихын (502-557 жж.) билік баян, ғұмырнама үлгісінде деректеп беретін жылнама. Авторы Яу Сылян (557-637 жж.) жарлық бойынша әкесі Яу Чаның Сүй әулеті тұсында жазған көне нұсқасын өңдеп, жеті жылда (629-636 жж.) қазіргі нұсқасын жазып шықты (56 бума); «Чыннама» оңтүстік әулет Чын әулетінің тарихын (557-589 жж.) билік баян, ғұмырнама түрінде жазылған жылнама. Аталған жылнама авторы Яу Сылян, әкесі жазып аяқтай алмаған

Чыннаманың көне нұсқасын өңдеп, толықтырып (екі рет 622 ж., 629 ж.) 636 жылы аяқтады. Жалпы саны 36 бума; «Уйнама» Табғаттар құрған солтүстік әулет – Солтүстік уй мен Шығыс уй әулеттерінің тарихын (386-550 жж.) билік баян, ғұмырнама үлгісінде баяндап беретін жылнама. Авторы Солтүстік чи әулеті тұсында өмір сүрген тарихшы Уй Шоу (506-572 жж.). Солтүстік Сұң әулеті тұсында 29-шы бумасы жоғалып кетіп, Лю Шу, Фэн Зуюй «Солтүстік әулеттер тарихы» негізінде толықтырып, оның қазіргі нұсқасын дайындады. Жалпы 130 бума; «Солтүстік чинама» Гаулар билігіндегі солтүстік әулет чилықтардың тарихын (550-577 жж.) билік баян, ғұмырнама үлгісінде баяндап беретін жылнама. Жылнама авторы Ли Бэйяу (565-648 жж.) әкесі Ли Дылин жазған көне нұсқасы негізінде толықтырып, реттеп 636 жылы жазып бітірген. Жалпы 50 бума. «Жоунама» – Юйуындар билігіндегі солтүстік әулеттер жоулықтардың тарихын (557-581 жж.) билік баян, ғұмырнама үлгісінде баяндайтын жылнама. Авторы Лиңху Дыфын (583-666 жж.); «Оңтүстік әулеттер тарихы» 420 жылы Лю Юй билік басына келгеннен бастап 589 жылы Чын әулеті жойылғанға дейінгі Сұң, Чи, Лян, Чын сияқты оңтүстік әулеттердің тарихын билік баян, ғұмырнама үлгісінде баяндайтын жылнама. Аталған шығарма авторы Ли Яншоу өзінің әкесі Ли Дашы жазған Оңтүстік әулеттер тарихы негізінде Сұннама, Чинама, Ляннама, Чиннамаларды жинақтап, қазіргі нұсқасы дүниеге келді. Бума саны 80; «Солтүстік әулеттер тарихы» 100 бумадан тұратын солтүстік әулеттер тарихындағы «Уйнама», «Солтүстік чинама», «Жоунамаларды» жинақтап құрастырылған билік баян, ғұмырнама үлгісіндегі жылнама. Авторы Ли Яншоу; «Сүйнама» 85 бумадан тұрады. Бұл жылнама Сүй әулеті тарихын (581-618 жж.) билік баян, ғұмырнама үлгісінде деректейді. «Көне Таңнама» авторлары Лю Шүй, Жаң Жауяоан және басқалар Таң әулетінің 618 жылынан 907 жылына дейінгі тарихын билік баян, ғұмырнама үлгісінде баяндайтын жылнама. Жалпы бума саны 200. Аталған жылнамалар Бірінші түрік қағанаты, Батыс түрік қағанаты, Түргеш қағанаты құрамындағы кейбір тайпалар территориясы көрсетілген. Сол сияқты әр қағанның кезіндегі шамамен шекараның шегі туралы мәлімет беріледі [5, б. 3-5].

Түрік қағанаты дәуірінің алғашқы кезеңінде түріктер иран тілдес соғдылармен, үнді-еуропа тілдес тохарлармен және қытайлармен қоян-қолтық араласып, өте тығыз этно-мәдени ықпалдастық жағдайда өмір сүрген. Түріктер өздерінің төл жазуын жасағанға дейін өз ортасында және халықаралық байланыстарда соғды тіл-жазуын пайдаланған. Біз сөз еткелі отырған қазіргі ҚХР жеріндегі көне түріктерге қатысты тарихи-мәдени жәдігерлер арасындағы түрік қағанының тас мүсіні, түріктердің алтын бұйымдары, соғдылық Аньцзиянның моласынан және түрік Юйхунның моласынан табылған жәдігерлер дәл сол орта ғасырлардағы «түрік-соғды және қытайлық мәдени синтез» үрдісінің жарқын айғақтары. Аталған материалдар Түркі қағанаттарының тарихи-географиясы мәселесін жан-жақты қарастыруға мүмкіндік беретіні сөзсіз.

Қазіргі ҚХР аумағында, соның ішінде Шинжияң, Ганьсу, солтүстік Қытай өлкелерінде, Ішкі Моңғолияда көне түркілердің тарихи-мәдени жәдігерлері өте көп сақталған. Олар – көне түркілердің тас мүсіндері, таңбалы тастары, ғұрыптық жерлеу ескерткіштері, қала-бекіністері, теңге-тиындары, бітік жазбалары т.б. [5, б.26].

Сонымен қатар, Орталық Азия мен Қазақстан территориясында өмір сүрген тайпалар туралы көптеген мәліметтер классикалық араб-парсы деректерінде де кездеседі. Мәселен, әл-Балазури (IX ғ.) мен ат-Табари еңбектері Жетісу мен Оңтүстік Қазақстанда өмір сүрген халықтар туралы мәлімет береді. Тарихшы әл-Балазуридің еңбегі «Мемлекеттерді жаулап алу кітабы» («Китаб футух әл-бұлдан») осы заманға қысқартылған көшірмелері ғана жеткен. Автор географиялық аймақтарға арналған шығармадағы әрбір тарауда хронологиялық жүйеге сүйенеді. Еңбектің соңғы тарауларының бірі арабтардың Хорасанмен Мауереннахрға жасаған шапқыншылығына арналған. Онда Тараз түбіндегі Атлах шайқасы туралы да баяндалған. Сондай-

ақ бұл еңбекте түргештердің арабтарға қарсы күресі сияқты маңызды деректер бар [6, с. 30].

Әл-Джахиз «Түркілердің қадір-қасиеті» («Манакиб әл-атрак») еңбегінде Араб халифатына қатысты 915 жылға дейінгі мәліметтер молынан қамтылған. Сол сияқты Орта Азия мен Оңтүстік Қазақстан туралы деректер бере отырып, түркітәйпаларының ислам дінінің енуіне, арабтардың жаулап алуына қарсы күресіне, халық көтерілістеріне, соғдылардың Жетісуға қоныс аударуына, Жетісу түркілерінің этнографиясы және олардың қалалары жайындағы мәліметтерге жан-жақты тоқталады [6, с. 56].

Әл-Джахиз «Рисала ила-л Фатх ибн Хакан фи манакиб джунд әл-халифа ва-фада ил ал-атрак» («Халиф әскерінің мақтауға тұрарлық ерекшелігі мен түркілердің жағымды қылықтары туралы әл-Фатх ибн Хаканға мәлімдеме») шығармасын халиф әл-Мутасим кезінде жазылған болатын. Әл-Джахиздің еңбегі өзара байланысты үш бөлімнен тұрады. Бірінші бөлімде түркілерді араб қолбасшыларының қолдап, әскерге алуын сынға алады. Екінші бөлімінде әскердегі әртүрлілікті, ал үшінші бөлімде түріктерді хорасандықтармен салыстырады.

Әл-Джахиздің шығармасында түркілердің заңдарына баса көңіл бөліп, олардың жеткілікті түрде дамығандығы туралы ақпарат береді. Түркі қағанатында «төре» деген атпен белгілі болған заңның кең қолданыста болғаны атап өтіледі [7, с. 13-14].

Сол сияқты IX ғасырда пайда болған географиялық шығармалардың бірі «Жолдар мен мемлекеттер кітабы» («Китаб әл-масалик вал-мамлик» әкімшілік-географиялық анықтамалық. Авторы Ибн Хордадбех сауда жолдары, түрлі мекен-жайлар арасындағы қашықтықты, Оңтүстік Қазақстан мен Жетісуда Жібек жолы бойындағы қалалар мен елді мекендерді сипаттады. Бұл еңбек халифаттың пошта қызметінің мұрағатына негізделген. Ғалымдардың пайымдауынша аталған деректегі мәліметтер шамамен VIII ғасырға жатқызылады. Сонымен қатар, мазмұны жағынан Ибн Хордадбектің еңбегіне жақын болып келетін тарихшы-географ әл-Якубидің шығармасы «Мемлекеттер кітабы» («Китаб әл булдан»). Аталған шығарма авторы барынша нақты ақпарат беруге тырысқан. Мұнда оғыздар, қарлұқтар, қимақтар т.б. мемлекеттігі туралы құнды мәліметтер қалдырған.

Араб халифатының солтүстікте, солтүстік-шығыста территориясының кеңеюі дала көшпелілерімен шекаралас аймақта тоқтап қалды. Араб халифатының әскерінде әскерге машықтанған түркілердің пайда болуы туралы мәліметтер хадистерде кездесе бастады. Аталған факт араб зиялыларының түркілерге деген қызығушылығын туғызды. Сондықта да арабтардың жазбаларында Ұлы дала түркілері туралы мәлімет көптеп кездесе бастады.

Араб саяхатшысы Салам ат-Таржуманның IX ғасырда жазған еңбегінде түркі ортағасырлық түркі тайпаларының орналасуы туралы ақпарат алуымызға болады. Салам ат-Таржуман Кавказ арқылы, хазарлардың жерін басып өтіп, Қазақстанның территориясын батыстан шығысқа қарай басып өтті. Қайтар жолында Шығыс Түркістан, Жетісу, Оңтүстік Қазақстан, Хорасан және Ирак территориялары арқылы өткен болатын.

Салам ат-Таржуман әл-Харабтан шығып түркілердің азғыш тайпа ханының ордасына келіп тоқтады. Ғылыми еңбектер бойынша азғыш тайпасы Алтай таулары мен Балқаш көлі аралығында қоныстанды. Осы азғыш тайпасы ханының ордасының жанында Салам ат-Таржуман іздеп келген «темір қорған» орналасты деп сипаттайды. Арабтардың «темір қорған» дегені Алтай таулары болуы мүмкін деген көзқарас бар, алайда көпшілік ғалымдардың пікірінше Салам ат-Таржуман Қытайдың Ұлы қорғанына барған көрінеді. Себебі, қайтар жолы Шығыс Түркістан арқылы Ұлы Жібек жолымен Барсхан, Тараз, Исфиджаб, Самарқанд, Бұқара, Термаз, Нишапур, Самарраға қарай жүрді [7, с. 10].

Араб географиялық әдебиетінің жаңа кезеңі мұсылман аймақтарының Арабиядан бастап Мәуереннахрға дейінгі территорияны қамтитын шығармалардың пайда болуымен байланысты еді. Соның ішінде түпнұсқа туындылардың айнымас элементі географиялық карталар болды.

Осындай классикалық география мектебінің өкілі, көптеген ғылым салалары бойынша еңбектердің авторы Әбу Зайд Ахмад ибн Сахл әл-Балхи (шамамен 850-934 жж). Оның шығармасын кейінгі замандасы әл-Истахри еңбектерінде кеңінен қолданып, ал ол болса, ибн Хаукальдің (X ғ.) географиялық еңбегіне негіз болды. Алайда әл-Балхи ұсынған карта этнонимикалық детальдарға қанық болып келеді.

Сол сияқты, Ертіс, Сырдария, Еділ бойындағы ортағасырлық мемлекеттер орталықтарына апаратын сауда жолдары мен тармақтары автор тарапынан аса мұқият сипатталады. Атап өтетіні осы еңбекте Қазақстан тарихи географиясын қалыптастырудың алғы шарты болып келетін топонимдер көптеп кездеседі.

Жалпылай келгенде, әл-Балхидің картографиялық мәліметтері Қазақстан тарихы, Қазақстанның тарихи географиясы, жалпы Орталық Азия тарихы мен тарихи географиясы бойынша құнды мағлұмат береді [7, с. 18-20].

Ибн Хаукальдің географиялық картасында Мәуереннахр аймағында Шаш (Сырдария) өзенінің алқабында ортағасырлық қалалар бейнеленген. Картаға сәйкес Сырдария өзенінің төменгі ағысында батысында Сүткент, Васидж, Жент, Йаникент, Хавара қалалары, шығысында Фараб, Кедер, Шавгар (Түркістан), Сабран қалалары орналасқан. Ең қызығы ортағасырлық автор Фараб қаласының, аймақтың емес, нақты локализациясын ұсынады.

Дөңгелек географиялық картада әл-Хазар (Каспий теңізіне сәйкес) мен Хорезм (Арал теңізі) бассейні ерекшеленген. Мәуереннахрдан солтүстікте қарлұқтар, ал Арал теңізінен солтүстікте оғыздар орналасқан [7, с. 21-23].

Ортағасырлық деректерге талдау жасау негізінде ортағасырлық авторлардың кейінгі легі Ибн Хаукаль, әл-Идриси, Закария әл-Казнави, Ибн әл-Варди еңбектерін пайланғанын көруімізге болады.

Ортағасырлық араб дәуінде ірі географиялық туындылардың бірі Әбу Абдаллах Мұхаммад әл-Идрисидің еңбегі «Нузхат әл-муштак фи-хтирак әл-афак» («Аймақтарға саяхаттаушының ермегі») еді. Мұнда ортағасырларда Қазақстан территориясын мекен еткен қимақтар, қыпшақтар, кумандар, оғыздар, қарлұқтар, түргештер, азғыштардың территориясы, керуен жолдары мен қалалар орналасуы сипатталады [7, с. 23-25].

Әуелгі ортағасырлық замандағы түркі тайпаларының, отарихи географиясын қарастыруда түркі халықтарына ортақ эпикалық шығармалар мен тарихи аңыз-жырлардың маңызы зор. Оғыз-қыпшақ-қарлұқ ру-тайпалық бірлестіктерінің этникалық тарихы мәселелері «Қорқыт ата кітабы» [8, с. 7] мен сюжеттері ерекше орын алады. Мысалы, «Қорқыт ата кітабында» IX-XII ғасырлардағы оғыз-қарлұқ-қыпшақ тайпалық одағы мен печенег (пешене), башқұрттар арасындағы қатынастарға байланысты тарихи оқиғалар көрініс тапқан. Жалпы «Қорқыт ата кітабы» өзінің тарихилығы, сюжеті, образдарының саралығы, суреттейтін өмір тұрғысы, салт-сана көрінісі жағынан қазақтың батырлық жырларына өте жақын.

Әуелгі ортағасырлық түркі тайпалар бірлестіктерінің Орта Азия мен Шығыс Түркістандағы, Алтай мен Жетісудағы саяси қарым-қатынастары және олардың тарихи-географиялық мәселелері туралы бай материалды «Манас» эпосынан табамыз [9]. Осы уақытқа дейін ол біршама зерттелгенімен, әлі де деректік қоры өте мол эпикалық ескерткіш болып қала береді. Эпостың бір қабаты біз қарастырып отырған кезеңге сәйкес келіп, қырғыздар мен қарлұқтардың (Манас пен Алмамбеттің достасуы) біріге отырып, Ұйғыр қағанатымен күресін баяндайды. «Манастағы» жер-су аттары, этникалық атаулар, материалдық және рухани мәдениеттің үлгілері жалпы сол замандағы түркі тайпаларының бәріне ортақ болып табылады.

Қорыта келгенде түркі қағанаттарының этно-тарихи географиясы жөніндегі деректер жалпы алғанда ортағасырлардағы Орталық Азия аумағындағы этникалық және географиялық объектілерді қамтитын құнды мағлұматтар береді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

- 1 Қазақстан тарихы туралы түркі деректемелері. Көне түрік бітік тастары мен ескерткіштері (Орхон, Енисей, Талас). – Алматы: Дайк-Пресс, 2005. – Т. 2. – 252 б.
- 2 Кенжеахмет Н. Ежелгі түркі (Орхон) ескерткіштеріндегі топонимдер // Известия НАН РК. Серия общественных наук. – 2009. – № 1 (268). – Б. 257-267.
- 3 Қазақстан тарихы туралы қытай деректемелері. Саяхатнамалар мен тарихи-географиялық еңбектерден таңдамалылар. – Алматы: Дайк-Пресс, 2005. – Т. 1. – 396 б.
- 4 Бичурин Н.Я. Собрание сведений о народах обитавших в Средней Азии в древние времена. – М.;Л.: АН СССР, 1950. – Т. 1. – 381 с.
- 5 Қытай жылнамаларындағы қазақ тарихының деректері. – Алматы: Өнер, 2006. – Т. 2. – 344 б.
- 6 Материалы по истории туркмен и Туркмении. VII-XV вв. Арабские и персидские источники. – М.;Л.: АН СССР, 1939. – Т. 1. – 612 с.
- 7 История Казахстана в арабских источниках. Арабские географы и путешественники IX-XII вв. – Алматы: Дайк-Пресс, 2010. – Т. 2. – 328 с.
- 8 Книга моего деда Коркута. Книга-и дедем Коркут. – М.;Л.: АН СССР, 1962. – 305 с.
9. Героический эпос народов СССР. – М.: Художественная литература, 1975. – Т. 2. – 576 с.

МАЗМҰНЫ

Айсаева Н.Б. МИНДІК ҚЫТАЙ ЖӘНЕ ОРТАЛЫҚ АЗИЯ МЕМЛЕКЕТТЕРІНІҢ ДИПЛОМАТИЯЛЫҚ ҚАТЫНАСТАРЫ.....	8
Айсаева Н.Б. ГУМАНИТАРЛЫҚ ЫНТЫМАҚТАСТЫҚ САЛАСЫНДАҒЫ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ДИАЛОГТЫҢ РӨЛІ МЕН ОРНЫ.....	15
Арапов Ж.М. ҚАЗАҚ ЭТНОСЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫНДАҒЫ ЖАЛАЙЫР ТАЙПАСЫНЫҢ ОРНЫ.....	19
Атығаев Н.Ә. ШЕТЕЛДІК БИЛЕУШІЛЕР САРАЙЛАРЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ӘЙЕЛДЕРІ (XV–XVII ғғ.).....	25
Аубакирова Ж.С. ҚАЗАҚСТАННЫҢ ДЕМОГРАФИЯЛЫҚ ҮРДІСТЕРІ: ТУУ МЕН ӨЛІМНІҢ ӨҢІРЛІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	38
Ахметжанова А.Т., Сарыбаев М.С. ҚАЗАҚСТАН ТӘУЕЛСІЗДІГІ КЕЗЕҢІНДЕ АХМЕТ БАЙТҮРСЫНОВ ПЕН ОНЫҢ ПІКІРЛЕСТЕРІНІҢ МҰРАСЫН ЗЕРТТЕУ.....	46
Әбжанов Х. ДЕМОКРАТИЯ ЖӘНЕ «МӘҢГІЛІК ЕЛДІҢ» КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ МҰРАТЫ.....	54
Байдалы Р.Ж., Бекмағамбетова М.Ж. АЙДАРХАН ТҮРЛЫБАЕВ - АЛАШ ҚОЗҒАЛЫСЫНЫҢ САЯСИ КӨШБАСШЫСЫ.....	58
Бегалиева А.К., Амирханов М.Б., Ахметжанов Д.Г. КЕҢЕС ОДАҒЫНЫҢ XX ғ. 20-ШЫ ЖЫЛДАРЫНДАҒЫ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ САЯСАТЫ.....	67
Боташ С. XVII-XVIII ҒАСЫРЛАРДАҒЫ ҚАЗАҚСТАН МЕН РЕСЕЙДІҢ САУДА БАЙЛАНЫСТАРЫНЫҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	72
Еркенова Ә.Қ. ҚАЗАҚСТАНДА МҰРАҒАТ ІСІН БАСҚАРУ.....	81
Ибрагимова М.Н., Тастемирова Г.А. АБД АР-РАЗЗАК САМАРКАНДИДІҢ «МАТЛА ' АС-СА ' ДАЙН ВА МАДЖМА 'АЛ-БАХРАЙНЫ» ШЫҒАРМАСЫ – ОРТАҒАСЫРЛЫҚ ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫНЫҢ ДЕРЕК КӨЗІ.....	87
Исаев М.С. ҚОЖА АХМЕТ ЯСАУИ ІЛІМІ НЕГІЗІНДЕ КӨНЕ ТҮРКІЛІК ДҮНИЕТАНЫМДАҒЫ «БИЛІКТІҢ КИЕЛІЛІГІ» ҰҒЫМЫНЫҢ ИСЛАМДЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРМЕН ОРНЫҒУЫ.....	93
Искакова Ғ.З., Байдаулетова М.Д., Өскенбай М. ТҮРКІ ҚАҒАНАТТАРЫНЫҢ ЭТНО-ТАРИХИ ГЕОГРАФИЯСЫ (VI ҒАСЫРДЫҢ ОРТАСЫ – X ҒАСЫР) БОЙЫНША НЕГІЗГІ ДЕРЕКТЕР.....	98
Керімбаев Е.Ә. ҚЫТАЙДЫҢ ӘЛЕМГЕ МӘДЕНИ БЫҚПАЛДАСТЫҚ САЯСАТЫ.....	105
Қозғамбаева Г.Б. ҰЛЫ ГЕОЛОГ, ҒАЛЫМ – ҚАНЫШ ИМАНТАЙҰЛЫ СӘТБАЕВ.....	111
Қозғамбаева Г.Б. ҚАЗАҚТАН ШЫҚҚАН ТҰҢҒЫШ ЕЛШІ - Н.ТӨРЕҚҰЛОВТЫҢ ҚОҒАМДЫҚ ҚЫЗМЕТІ МЕН ӨМІРІ.....	116
Қозғамбаева Г.Б. ҚАЗАҚСТАН МЕН РЕСЕЙДІҢ МӘДЕНИЕТ, ҒЫЛЫМ МЕН БІЛІМ САЛАСЫНДАҒЫ БАЙЛАНЫСТАРЫ.....	122
Қозыбақова Ф.А. ҚАЗАҚСТАНДА АСТЫҚ ДАЙЫНДАУ НАУҚАНЫ: ҚАЗАҚ ШАРУАЛАРЫН ҚУҒЫНДАУ.....	128

Мадиев Д.А. ҚХР-ДЫҢ СОЛТҮСТІК-БАТЫС ШЕКАРА ӨңІРІНІҢ ГЕОГРАФИЯЛЫҚ, ЭТНИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІНЕ ТАЛДАУ.....	136
Майданали З. ЗАМАНАУИ ТАРИХ ҒЫЛЫМЫНДАҒЫ «КӨШПЕЛІ ИМПЕРИЯ» ТҰЖЫРЫМДАМАСЫ.....	143
Мейрманова Г.А., Сериков М.С. ОРБҰЛАҚ ШАЙҚАСЫНЫҢ ТАРИХЫ МЕН ҚАЗІРГІ КЕЗДЕГІ ЖАҢА КӨЗҚАРАС.....	148
Мұқаметханұлы Н., Қауымбек Қ. ҚР МЕН ҚХР АРАСЫНДАҒЫ МӘДЕНИ ҚАРЫМ - ҚАТЫНАСТАРДЫҢ ДАМУЫ.....	154
Мұқаметханұлы Н., Ербосынов Т.А. ШҰЫ-НЫҢ БОЛАШАҚ КӨПЖАҚТЫ ДИПЛОМАТИЯСЫНЫҢ КЕЛЕШЕГІ.....	162
Несіпбаева Ж.Ж. ҚАЗАҚСТАННЫҢ СТРАТЕГИЯЛЫҚ ДАМУЫ ЖӘНЕ ЖАСТАР: ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ.....	169
Нургазаева А.Б. ЖОҒАРҒЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДАҒЫ ТӘРБИЕ ЖҰМЫСЫНЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ.....	175
Рвайдарова Г.О. 1928-1929 ЖЫЛДАРДАҒЫ ІРІ ҚАЗАҚ БАЙЛАРЫН ТӨРКІЛЕУ МӘСЕЛЕСІНЕ ЖАҢА КӨЗҚАРАС....	179
Садықова А.М. РЕСЕЙ КОММУНИСТІК (БОЛЬШЕВИКТІК) ПАРТИЯСЫНЫҢ ОРТАЛЫҚ КОМИТЕТІ ҚАРАМАҒЫНДАҒЫ ДІНМЕН КҮРЕС ЖӨНІНДЕГІ КОМИССИЯСЫ ЖӘНЕ МҰСЫЛМАН МӘСЕЛЕСІ.....	185
Сандықбаева Ө.Д., Мұсағұлова А.Б. ИДЕОЛОГИЯЛЫҚ ЦЕНЗУРАНЫҢ 1950-60 ЖЖ. ҒЫЛЫМ МЕН МӘДЕНИЕТКЕ, ӘДЕБИЕТКЕ ТИГІЗГЕН ӘСЕРІ.....	190
Сандықбаева Ө.Д., Мұсағұлова А.Б. ЖАСТАР САЯСАТЫ ҰҒЫМЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ ЖӘНЕ РУХАНИ ФАКТОРЛАРЫ.....	202
Сериккалиева А.Е., Амирбек А.А. ҚЫТАЙДЫҢ ШАНХАЙ ЫНТЫМАҚТАСТЫҚ ҰЙЫМЫН КЕҢЕЙТУ ТУРАЛЫ КӨЗҚАРАСЫ.....	211
Тасилова Н., Сайынова Б. «ҚЫРҒЫЗДАРДЫҢ (ҚАЗАҚТАРДЫҢ) ЖЕР ПАЙДАЛАНУ МАТЕРИАЛДАРЫ...» - ҚАЗАҚ ҚОҒАМЫ ТАРИХЫНЫҢ ДЕРЕК КӨЗІ РЕТІНДЕ (XIX – XX ҒҒ. БАСЫ.).....	216
Уалтаева А.С. ТМД МЕМЛЕКЕТТЕРІНДЕГІ ҚАЗАҚ ДИАСПОРАСЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУ НЕГІЗДЕР.....	221
Уалтаева А.С. ҚАЗАҚТАРДЫҢ ҮШІНШІ ДҮНИЕЖҮЗІЛІК ҚҰРЫЛТАЙЫ.....	227
Уалтаева А.С. ҚАЗАҚСТАРДЫҢ БІРІНШІ ДҮНИЕЖҮЗІЛІК ҚҰРЫЛТАЙЫ: ТАРИХЫ МЕН ЖАЛҒАСУЫ.....	232

СОДЕРЖАНИЕ

Айсаева Н.Б. ДИПЛОМАТИЧЕСКИЕ СВЯЗИ МИНСКОГО КИТАЯ С ГОСУДАРСТВАМИ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ.....	8
Айсаева Н.Б. РОЛЬ И МЕСТО МЕЖКУЛЬТУРНОГО ДИАЛОГА В СФЕРЕ ГУМАНИТАРНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА.....	15
Арапов Ж.М. МЕСТО ПЛЕМЕНИ ЖАЛАИР В ФОРМИРОВАНИИ КАЗАХСКОГО ЭТНОСА.....	19
Атыгаев Н.А. КАЗАХСКИЕ ЖЕНЩИНЫ ПРИ ДВОРАХ ИНОСТРАННЫХ ПРАВИТЕЛЕЙ (XV–XVII ВВ.).....	25
Аубакирова Ж.С. ДЕМОГРАФИЧЕСКИЕ ТЕНДЕНЦИИ КАЗАХСТАНА: РЕГИОНАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ РОЖДАЕМОСТИ И СМЕРТНОСТИ.....	38
Ахметжанова А.Т., Сарыбаев М.С. ИЗУЧЕНИЕ НАСЛЕДИЯ АХМЕТА БАЙТУРСЫНОВА И ЕГО ЕДИНОМЫШЛЕННИКОВ В ПЕРИОД НЕЗАВИСИМОСТИ КАЗАХСТАНА.....	46
Абжанов Х. ДЕМОКРАТИЯ И КОНСТИТУЦИОННАЯ ЦЕЛЬ «МӘНГІЛІК ЕЛ».....	54
Байдалы Р.Ж., Бекмагамбетова М.Ж. АЙДАРХАН ТУРЛЫБАЕВ – ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЛИДЕР АЛАШСКОГО ДВИЖЕНИЯ.....	58
Бегалиева А.К., Амирханов М.Б., Ахметжанов Д.Г. СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ПОЛИТИКА СССР В 20-Х ГОДАХ XX ВЕКА.....	67
Боташ С. ПРОБЛЕМЫ ТОРГОВЫХ ОТНОШЕНИЙ МЕЖДУ КАЗАХСТАНОМ И РОССИЕЙ В XVII-XVIII ВВ.....	72
Еркенова А.К. УПРАВЛЕНИЕ АРХИВНЫМ ДЕЛОМ В КАЗАХСТАНЕ.....	81
Ибрагимова М.Н., Тастемирова Г.А. СОЧИНЕНИЕ АБД АР-РАЗЗАК САМАРКАНДИ «МАТЛА ' АС-СА ' ДАЙН ВА МАДЖМА 'АЛ-БАХРАЙН».....	87
Исаев М.С. ЗАКРЕПЛЕНИЕ ПОНЯТИЯ «СВЯТОСТЬ ВЛАСТИ» В ДРЕВНЕТЮРКСКОМ МИРОВОЗЗРЕНИИ ИСЛАМСКИМИ ЦЕННОСТЯМИ НА ОСНОВЕ УЧЕНИЯ ХОДЖИ АХМЕДА ЯСАВИ.....	93
Искакова Г.З., Байдаулетова М.Д., Ускенбай М. ОСНОВНЫЕ ДАННЫЕ ПО ЭТНОИСТОРИЧЕСКОЙ ГЕОГРАФИИ ТЮРКСКИХ КАГАНАТОВ (СЕРЕДИНА VI - X ВВ.).....	98
Керимбаев Е.А. ПОЛИТИКА КИТАЯ ПО ИНТЕГРИРОВАНИЮ В МИРОВОЕ КУЛЬТУРНОЕ ПРОСТРАНСТВО.....	105
Козгамбаева Г.Б. ВЫДАЮЩИЙСЯ ГЕОЛОГ И УЧЕНЫЙ КАНЬШ ИМАНТАЙУЛЫ САТБАЕВ.....	111
Козгамбаева Г.Б. ОБЩЕСТВЕННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ И ЖИЗНЬ ПЕРВОГО КАЗАХСТАНСКОГО ПОСЛА - Н. ТОРЕКУЛОВА.....	116
Козгамбаева Г.Б. КАЗАХСТАНСКО-РОССИЙСКОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО В СФЕРЕ КУЛЬТУРЫ.....	122
Козыбакова Ф.А. КАМПАНИЯ ПО ЗАГОТОВКЕ КОРМОВ В КАЗАХСТАНЕ: РЕПРЕССИЯ КАЗАХСКИХ КРЕСТЬЯН.....	128

Мадиев Д.А. АНАЛИЗ ГЕОГРАФИЧЕСКИХ, ЭТНИЧЕСКИХ И СОЦИАЛЬНЫХ ОСОБЕННОСТЕЙ СЕВЕРО-ЗАПАДНОГО ПРИГРАНИЧНОГО РАЙОНА КНР.....	136
Майданали З. КОНЦЕПТ «КОЧЕВАЯ ИМПЕРИЯ» В СОВРЕМЕННОЙ ИСТОРИИ.....	143
Мейрманова Г.А., Сериков М.С. ИСТОРИЯ И СОВРЕМЕННОЕ ЗНАЧЕНИЕ ОРБУЛАКСКОЙ БИТВЫ.....	148
Мукаметхакнулы Н., Кауымбек К. РАЗВИТИЕ КУЛЬТУРНЫХ ВЗАИМОТНОШЕНИИ РК И КНР.....	154
Мукаметхакнулы Н., Ербосынов Т.А. ПЕРСПЕКТИВЫ БУДУЩЕЙ МНОГОСТОРОННЕЙ ДИПЛОМАТИИ ШОС.....	162
Несипбаева Ж.Ж. СТРАТЕГИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ КАЗАХСТАНА И МОЛОДЕЖЬ: СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ ОБРАЗОВАНИЯ.....	169
Нургазаева А.Б. ЗНАЧЕНИЕ ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ.....	175
Рвайдарова Г.О. СОВРЕМЕННЫЕ ВЗГЛЯДЫ НА ПРОБЛЕМЫ КОНФИСКАЦИИ ИМУЩЕСТВА КРУПНЫХ БАЕВ В 1928-1929 ГОДАХ.....	179
Садыкова А.М. КОМИССИЯ ПО БОРЬБЕ С РЕЛИГИЕЙ ПРИ ЦК КОММУНИСТИЧЕСКОЙ (БОЛЬШЕВИСТСКОЙ) ПАРТИИ РОССИИ И МУСУЛЬМАНСКИЙ ВОПРОС.....	185
Сандыкбаева У.Д., Мусагулова А.Б. ВЛИЯНИЕ ИДЕОЛОГИЧЕСКОЙ ЦЕНЗУРЫ 50-60-х гг. НА НАУКУ, КУЛЬТУРУ И ЛИТЕРАТУРУ.....	190
Сандыкбаева У.Д., Мусагулова А.Б. СТАНОВЛЕНИЕ ПОНЯТИЙ И ДУХОВНОГО ФАКТОРА ПОЛИТИКИ МОЛОДЕЖИ.....	202
Сериккалиева А.Е., Амирбек А.А. КИТАЙСКОЕ ВИДЕНИЕ РАСШИРЕНИЯ ШАНХАЙСКОЙ ОРГАНИЗАЦИИ СОТРУДНИЧЕСТВА.....	211
Тасилова Н., Сайынова Б. «МКЗ» КАК ИСТОЧНИКА ПО ИСТОРИИ КАЗАХСКОГО ОБЩЕСТВА (XIX – НАЧАЛА XX ВВ.).....	216
Уалтаева А.С. ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ КАЗАХСКОЙ ДИАСПОРЫ В СТРАНАХ СНГ.....	221
Уалтаева А.С. ТРЕТИЙ ВСЕМИРНЫЙ КУРУЛТАЙ КАЗАХОВ.....	227
Уалтаева А.С. ПЕРВЫЙ ВСЕМИРНЫЙ КУРУЛТАЙ КАЗАХОВ: ИСТОРИЯ И ПРОДОЛЖЕНИЕ.....	232

CONTENTS

Aisayeva N.B. DIPLOMATIC RELATIONS OF MING CHINA WITH CENTRAL ASIAN STATES.....	8
Aisayeva N.B. THE ROLE AND PLACE OF INTERCULTURAL DIALOGUE IN THE FIELD OF HUMANITARIAN COOPERATION.....	15
Arapov Zh.M. PLACE OF THE ZHALAIR TRIBE IN THE FORMATION OF THE KAZAKH ETHNOS.....	19
Atygayev N.A. KAZAKH WOMEN AT THE COURTS OF FOREIGN RULERS (XV-XVII CENTURY).....	25
Aubakirova Zh.S. DEMOGRAPHIC TRENDS IN KAZAKHSTAN: REGIONAL PECULIARITIES OF FERTILITY AND MORTALITY.....	38
Ahmetzhanova A.T., Sarybayev M.S. THE STUDY OF HERITAGE AHMET BAITURSYNOV AND HIS ADHERENTS IN THE PERIOD OF INDEPENDENCE OF KAZAKHSTAN.....	46
Abzhanov Kh. DEMOCRACY AND THE CONSTITUTIONAL PURPOSE OF THE 'MANGILIK EL'.....	54
Baidaly R.Zh., Bekmagambetova M.Zh. AIDARKHAN TURLYBAYEV IS A POLITICAL LEADER OF THE ALASH MOVEMENT.....	58
Begalieva A.K., Amirkhanov M.B., Akhmetzhanov D.G. SOCIO-ECONOMIC POLICY OF THE USSR IN THE 20S OF THE TWENTIETH CENTURY.....	67
Botash S. THE PROBLEMS OF TRADE RELATIONS BETWEEN KAZAKHSTAN AND RUSSIA IN THE XVII-XVIII CENTURIES.....	72
Erkenova A.K. MANAGEMENT OF ARCHIVAL BUSINESS IN KAZAKHSTAN.....	81
Ibragimova M.N., Tastemirova G.A. THE COMPOSITION ABD AR-RAZZAK SAMARKANDI "MATLA 'EXPERT-SA' DINE BA MAJMA 'IS SCARLET-BAKHRAYN".....	87
Isaev M.S. ESTABLISHMENT OF THE CONCEPT OF "HOLINESS OF POWER" IN THE ANCIENT TURKIC WORLDVIEW WITH ISLAMIC VALUES BASED ON THE TEACHINGS OF KHOJA AHMED YASAWI.....	93
Iskakova G.Z., Bidauletova M.D., Uskenbay M. BASIC DATA ON THE ETHNO-HISTORICAL GEOGRAPHY OF THE TURKIC KAGANATES (MID VI-X CENTURIES).....	98
Kerimbev Y.A. CHINA'S POLICY OF INTEGRATION INTO THE GLOBAL CULTURAL SPACE.....	105
Kozgambaeva G.B. OUSTANDING GEOLOG VERSUS SCIENTIST KANYSH IMANTAEVICH SATBAYEV.....	111
Kozgambaeva G.B. PUBLIC ACTIVITY AND LIFE OF THE FIRST KAZAKH AMBASSADOR - N. TUREKULOV.....	116
Kozgambaeva G.B. KAZAKHSTAN-RUSSIAN COLLABORATION IN THE FIELD OF CULTURE.....	122
Kozybakova F.A. CAMPAIGN ON THE PURVEYANCE OF FORAGE IN KAZAKHSTAN: REPRESSION OF KAZAKH PEASANTS.....	128

Madiev D.A. ANALYSIS OF GEOGRAPHICAL, ETHNIC AND SOCIAL FEATURES OF NORTH-WEST BORDER REGION OF CHINA.....	136
Maydanali Z. THE CONCEPT OF "NOMADIC EMPIRE" IN MODERN HISTORY.....	143
Meirmanova G.A., Serikov M.S. HISTORY AND MODERN SIGNIFICANCE OF THE BATTLE OF ORBULAK.....	148
Mukamethanuly N., Kaumbek K. THE DEVELOPMENT OF CULTURAL RELATIONSHIP BETWEEN KAZAKHSTAN AND PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA.....	154
Mukamethanuly N., Yerbossinov T.A. PROSPECTS OF NEW MULTILITERAL DIPLOMACY OF THE SCO.....	162
Nesipbaeva Zh.Zh. STRATEGIC DEVELOPMENT OF KAZAKHSTAN AND YOUNG PEOPLE : MODERN TENDENCIES AND PROSPECTS OF EDUCATION.....	169
Nurtazaeva A.B. THE VALUE OF EDUCATIONAL WORK IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS.....	175
Rvaydarova G.O. THE NEW VIEW PROBLEMS OF PROPEVTY CONFISCATION OF BAYS IN 1928-1929 YEARS.....	179
Sadykova A.M. COMMISSION ON THE FIGHT AGAINST RELIGION AND THE MUSLIM QUESTION UNDER THE CENTRAL COMMITTEE OF THE COMMUNIST (BOLSHEVIK) PARTY OF RUSSIA.....	185
Sandykbaeva U.D., Mussagulova A.B. THE INFLUENCE OF IDEOLOGICAL CENSORSHIP OF 50-60IES ON SCIENCE, CULTURE AND LITERATURE.....	190
Sandykbaeva U.D., Mussagulova A.B. FORMATION OF CONCEPTS AND SPIRITUAL FACTOR OF THE YOUTH POLICY.....	202
Serikkaliyeva A.E., Aidarbek A.A. CHINESE VIEW ON THE EXPANSION OF THE SHANGHAI COOPERATION ORGANIZATION.....	211
Tasylova N., Saynova B. "MKZ" AS SOURCE ON HISTORY OF THE KAZAKH SOCIETY (THE END OF XIX– THE BEGINNING OF THE XX CENTURIES).....	216
Ualtayeva A.S. FEATURES OF THE KAZAKH DIASPORA FORMATION IN THE CIS COUNTRIES.....	221
Ualtayeva A.S. THE THIRD WORLD KURULTAI OF KAZAKHS.....	227
Ualtayeva A.S. THE FIRST WORLD KURULTAI OF KAZAKHS: HISTORY AND CONTINUATION.....	232

EDU.E-HISTORY.KZ

электрондық ғылыми журналы
2017. 1(9)

Бас редактор: Қабылдинов З.Е.

Компьютерде беттеген: Зикирбаева В.С.

Жарияланған күні: 15.03.2017.

Пішімі 70x100/16. Баспа табағы 26,6.

Құрылтайшысы және баспагері:

Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитеті

Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты ШЖҚ РМК

Редакция мен баспаның мекен-жайы:

050010, Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көш., 28-үй

ҚР ҒЖБМ ҒК Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты ШЖҚ РМК

Тел.: +7 (727) 261-67-19, +7 (727) 272-47-59

E-mail: edu.history@bk.ru.

Журнал сайты: <https://edu.e-history.kz>

Ш.Ш. Уәлиханов ат. ТжЭИ басылған:

050010 Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көш., 28-үй